

Kraska *Coracias garrulus* (L., 1758)

Status. Skrajnie nieliczny gatunek lęgowy i przelotny. W roku 2020 stwierdzono 13 par i kilka pojedynczych ptaków.

Środowisko. Kraska preferowała tereny otwarte o urozmaiconej strukturze. Szczególnie chętnie zasiedlała mozaikę pastwisk i łąk na granicy z gruntami ornymi, w pobliżu niewielkich fragmentów lasów lub kęp zadrzewień. Takie siedliska były zajmowane zarówno w krajobrazie rolniczym (polno-leśnym), jak i w mineralnych dolinach rzek oraz w sąsiedztwie kompleksów leśnych (zwłaszcza borów). Na obszarach tych, ze względu na mało urodzajne gleby, przeważało ekstensywne rolnictwo. Środowiska o powyższych cechach zachowały się na rozległym obszarze Równiny Kurpiowskiej, na której występuje kraska obecnie. Rzadziej zasiedlała wyjątkowo rozległe polany osadnicze w dużych kompleksach leśnych. Niegdyś gniazdowała także na otwartych terenach rolniczych z przewagą gruntów orných w sąsiedztwie alei lub szpalerów starych drzew liściastych.

Kraski najczęściej zasiedlały dziuple po dzięciole zielonym, następnie czarnym oraz dziuple naturalne a najrzadziej wykazywano jej lęgi w budkach lęgowych. Stwierdzano też przypadki gniazdowania w norach w żwirowych skarpach, np. w Puszczy Pilickiej (J. Sosnowski). Ostatnio odnotowano lokalnie zasiedlanie budek lęgowych, np. 4 pary przystąpiły w roku 2006 do lęgów w budkach, szczęśliwie wyprowadzając potomstwo (Rzępała i Górski 2006).

Zmiany rozmieszczenia i liczebności. Brak jest precyzyjnych ocen liczebności i danych o rozmieszczeniu kraski na Nizinie Mazowieckiej przed rokiem 1984. W XIX wieku była kraska szeroko rozpowszechnionym gatunkiem (Taczanowski 1882). Jeszcze w latach 1960. i 1970. nadal była często spotykana i występowała przypuszczalnie we wszystkich mezoregionach, unikając obszarów silnie zurbanizowanych, dużych zwartych kompleksów leśnych i większych terenów podmokłych. Na podstawie nielicznych obserwacji prowadzonych w tym okresie, można oszacować, że kraska w optymalnym dla tego gatunku krajobrazie była wówczas ptakiem średnio licznym, a nielicznym na terenach suboptymalnych. Na powierzchni 15 km² pomiędzy Strachówką a Trawami na Równinie Wołomińskiej w latach 1966-1970 gniazdowało corocznie 5-7 par (J. Kupiec). Na powierzchni 150 km² krajobrazu polno-leśnego pod Siedlcami, w roku 1978 stwierdzono 5 par (H. Kot, A. Dombrowski, M. Szymkiewicz).

Fot. Xxx. Kraska *Coracias garrulus* (fot. S. Bodak).

Proces wymierania kraski nasilił się w końcu lat 70. XX w. W tym okresie liczebność regionalnej populacji kraski wynosiła przypuszczalnie 350-500 par lęgowych. Jednak już wówczas zaprzestała gniazdowania w zachodniej części regionu, a w środkowej i południowej, jej występowanie miało charakter wyspowy (Dombrowski i in. 1998).

W lipcu 1974 podczas inwentaryzacji gniazd bociana białego *Ciconia ciconia* w powiecie łowickim kraski stwierdzono na 12 stanowiskach, ale w lipcu 1984 kraskę nie obserwowano (Janiszewski 2001).

Na obrzeżach Puszczy Kampinoskiej występowała pospolicie jeszcze w połowie lat 1950. (Andrzejewski i in. 1957), a nieliczne już obserwacje z okresu lęgowego pochodzą z początku lat 90. XX w. - ostatniego tokującego ptaka stwierdzono w roku 1993 w pobliżu wsi Górki (A. Olszewski). W maju 1995 r. znaleziono pióra kraski ogryzione przez ssaka (Cygan i in. 2004).

Dla czterech głównych mazowieckich populacji kraski dysponujemy danymi pozwalającymi na prześledzenie zmian jej liczebności, w niektórych przypadkach nawet od początku lat 1980.

Na Równinie Kurpiowskiej pod koniec lat 1980. gniazdowało ok. 90 par (Dombrowski i in. 1998), w roku 1995 stwierdzono wyraźny spadek do 61-68 par (Górski i in. 1995), a w roku 1997 odnotowano tylko 57-65 par (A. Górski).

W Puszczy Pilickiej w roku 1982 stwierdzono 33 pary, w roku 1987 - 18 par, w latach 1991-94- 9 par oraz 10 par w roku 1995 (Sosnowski i Chmielewski 1997). Jednak ostatecznie stanowiska wygasły do końca lat 1990. (Janiszewski 2001).

W Puszczy Kozienickiej w latach 1978-81 odnotowano 11 par (Cieślak i Piasecki 1981), w końcu lat 80. przebywało tu 7-8 par (Sosnowski i Chmielewski 1997), a w latach 1995 -97 zaledwie 5 par (Rębiś 1998).

W Puszczy Białej odnotowano wyraźny spadek liczebności: 1985-90 (30-35 par), 1995 (8-12 par), a w 1997 tylko 6 par lęgowych (Dmoch i Dombrowski 1998).

W latach 1980. i na początku lat 1990. obserwowano wiosną stadka ptaków niełgowych (o nie ustalonym wieku), np. 28.06.1988 pod Myszyńcem 6 os. (A. Dombrowski, J. Łuczak), 12.07.1987, aż 8 os. w Puszczy Białej (Dmoch i Dombrowski 1998), czy też 8.06.1992 - 6 os. koło miejscowości Siwki (gm. Zbójna, woj. podlaskie; A. Górski).

W latach 1985-88 mazowiecką populację kraski oszacowano na 164-200 par lęgowych, a najważniejszymi obszarami jej występowania były wówczas: Równina Kurpiowska, Puszcza Biała, Puszcza Pilicka, dolina Bugu i Narwi oraz północna część Niziny Południowopodlaskiej (Dombrowski i in. 1998). W tym czasie przestała gniazdować w otwartym krajobrazie rolniczym.

W latach 1991-96 liczebność kraski na Mazowszu wynosiła 87-97 par. Zaobserwowano jej zanik na dotychczasowych stanowiskach w dolinach Narwi i Bugu. Największa populacja zasiedlała Równinę Kurpiowską i liczyła 61-68 par w roku 1995 (Dombrowski i in. 1998), z największą (18) liczbą par w dolinie Pisy (A. Górski i C. Kazało).

Inwentaryzacja w skali całego regionu wykonana w roku 1998, wykazała 54-69 par, z tego 48-55 par na Nizinie Północnomazowieckiej i 6-14 par na Nizinie Południowomazowieckiej (rycina xx). Najliczniejsza populacja gniazdowała na Równinie Kurpiowskiej: 44-51 par lęgowych (A. Górski), a znacznie mniejsza (4 pary) - w Puszczy Białej (Dmoch i in. 2003) oraz w Puszczy Kozienickiej - 4 pary (M. Rębiś). Ponadto kraska występowała w Puszczy Pilickiej: 3-10 par (J. Sosnowski, J. Tabor). Zaskakujący był przypadek ponownego gniazdowania jednej pary na Niz. Południowopodlaskiej, na skraju doliny Bugu pod Janowem Podlaskim w roku 1999 (W. Duklewski).

Fot. Xxxx. Kraska *Coracias garrulus* (fot. S. Bodak).

W latach 2002-2004 kraska zasiedlała tylko 2 makroregiony: Nizinę Północnomazowiecką z największą populacją na Równinie Kurpiowskiej i tylko 1 parą w Puszczy Białej (Dmoch i in. 2003) oraz Nizinę Środkowomazowiecką z 4 parami na skraju doliny Wisły pod Kozienicami (M. Rębiś).

W roku 2005 największa populacja licząca 33-37 par zasiedlała Równinę Kurpiowską na Nizinie Północnomazowieckiej (Górski 2005), w tym 5-6 par w dolinie Omulwi i Płodownicy (Rzępała *et al.* 2010). Poza stałym rejonem najliczniejszego w regionie gniazdowania we wschodniej części Równiny Kurpiowskiej, ostatnio tylko sporadycznie spotykano pojedyncze lęgowe pary w północnej części tego mezoregionu, np. w roku 2003 para lęgowa na skraju doliny Szkwy ok. 6 km na wschód od wsi Dąbrowy (J. Drężek). Po roku 2005 były tam spotykane tylko przelotne, pojedyncze ptaki, np. 1 maja 2005 pod wsią Wolkowe (Z. Bałdyga) lub ptaki stacjonarne bez partnera. Takiego samca, intensywnie tokującego od początku czerwca do końca lipca 2006, odnotowano pod wsią Wolkowe (A. Dombrowski) a innego w czerwcu 2006 pod Baranowem (Z. Bałdyga).

Ponadto w roku 2005 kraszkę wykryto w 2 miejscach. Pod Kozienicami na skraju doliny Wisły na Nizinie Środkowomazowieckiej gniazdowała tylko jedna para (M. Rębiś). Inna para była nielęgowa, jakkolwiek stacjonarną w ciągu 2 miesięcy (maj-czerwiec) na skraju Puszczy

Kampinoskiej pod Nowym Polesiem (gm. Leoncin), jednak nie pojawiła się tu w roku 2006 (S. Trzaskowski i T. Hryniewiecki). W roku 2005 spotykano również niełęgowe, pojedyncze ptaki w miejscach dawnego gniazdowania, np. 16.08.2005 pod Nową Osuchową w Puszczy Białej (A. Dmoch) oraz 20 VII 2005 koło Odrzywołu pod Przysuchą (J. Tabor).

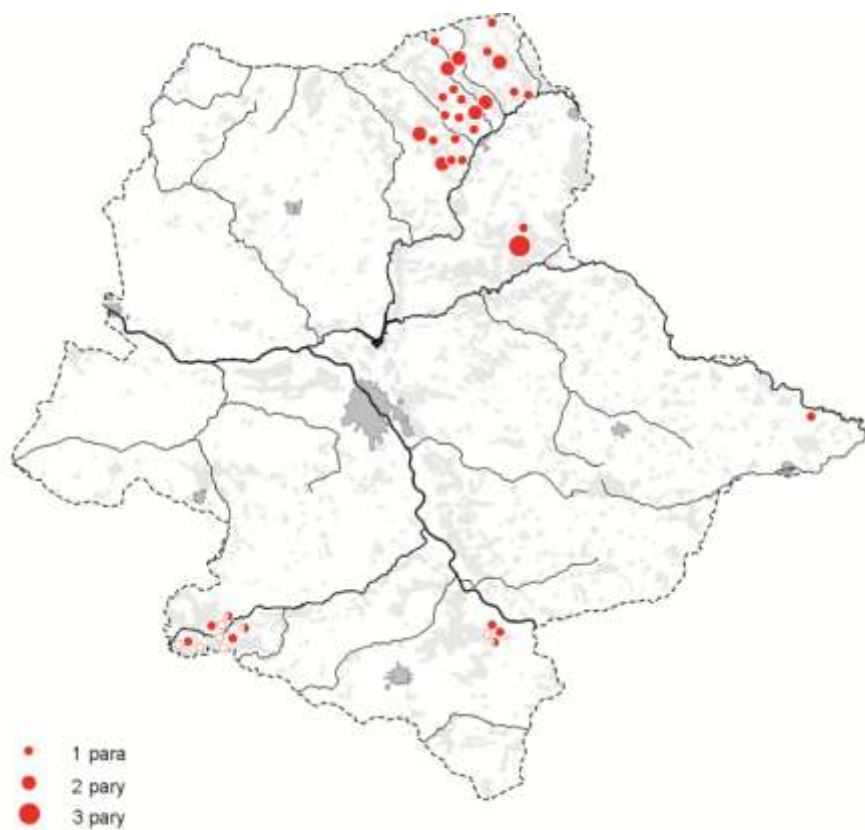
Spadek liczebności kraski postępował po roku 2005, w którym wykazano 35-39 par, natomiast 2-krotnie mniej w roku 2018 – 18 par, w tym 10 łęgowych i 8 prawdopodobnie łęgowych. Począwszy od roku 2018 występowała tylko na Równinie Kurpiowskiej (A. Górski, A. Dmoch, K. Trzeciński, M. Murawski). W okresie 2005-2018 średniorocznie ubywało 2,4 pary, natomiast w roku 2019 ubyło aż 6 par, bowiem wykazano 12 łęgowych par i kilka pojedynczych ptaków, a w roku 2020 – 13 par i kilka pojedynczych ptaków (A. Górski, M. Murawski).

Przyczyny zmian liczebności. Przyczyny spadku liczebności populacji łęgowej kraski nie są dokładnie rozpoznane. Z pewnością za ten trend, w tak dużej skali przestrzennej nie był odpowiedzialny zanik miejsc dogodnych do gniazdowania. Wskazuje na to wynik eksperymentu z wywieszeniem 50 budek łęgowych w roku 1989 w Puszczy Białej. Żadna z nich nie była zasiedlona (Dmoch i Dombrowski 1998, A. Dmoch, A. Dombrowski, T. Wiewiórko), a podobne działania w innych rejonach nie powstrzymały postępującego spadku i w efekcie całkowitego zaniku populacji tak w Puszczy Białej jak i w innych rejonach. Ponadto spadek liczebności odnotowano na terenach obfitujących w naturalne dziuple po dzięciole zielonym i czarnym, np. w dolinie Wisły, Bugu, Narwi lub w zachodniej i środkowej części Równiny Kurpiowskiej (Dombrowski i in. 1998).

Przyczyn spadku liczebności kraski, postępującego już od kilku dekad na tak rozległym obszarze, należy poszukiwać w negatywnym wpływie zmian klimatycznych (mokre i chłodne miesiące późną wiosną i latem). Na wpływ ostatnich zmian klimatycznych na populacje kraski w północnej części zasięgu europejskiego, w tym polskiej, wskazują Keller i in. (2020). Cytowani autorzy podają, że wraz z postępem zmian klimatycznych również silne obecnie południowo europejskie populacje mogą ulec podobnym tendencjom jak te z Europy północnej i środkowej.

Ponadto w ostatnich latach do najważniejszych negatywnych czynników zaliczyć należy zarówno zanik dziuplastych drzew jak i postępujące inne czynniki: zaorywanie pastwisk, zabudowa siedlisk żerowiskowych kraski domkami letniskowymi, zalesianie otwartych terenów oraz wpływ kuny leśnej i domowej (Rzępała i Górski 2006).

Poniższą mapkę zamieni na prawidłowy podkład A. Węgrzynowicz:

Ryc. Rozmieszczenie stanowisk lęgowych kraski *Coracias garrulus* w latach 1998-1999.

Fot. Xxxxx. Kraska *Coracias garrulus* (fot. S. Bodak).

Rozmieszczenie i liczebność. Począwszy od roku 2018 kraska występowała tylko we wschodniej części Równiny Kurpiowskiej. Na tym obszarze w roku 2019 wykazano 12 lęgowych par i kilka pojedynczych ptaków (Dmoch i in. 2019), a w roku 2020 – 13 par i kilka pojedynczych ptaków (A. Górski, M. Murawski).

TU ANDRZEJU GÓRSKI WSTAW MAPKĘ z roku 2020.

Zagęszczenie. Najwyższe zagęszczenia lęgowej populacji na wielkoobszarowych powierzchniach próbnych stwierdzono w mozaice dolin małych rzek, pól, pastwisk i lasów na Równinie Kurpiowskiej, np. w roku 1989 na 490 km² we wschodniej jej części stwierdzono 33-37 par lęgowych (6,7-7,5 p/100 km²) – A. Górski. W tym samym roku, na 216 km² leśnego krajobrazu we wschodniej części Puszczy Pilickiej zarejestrowano 11 par (5,1 p/100 km², Sosnowski i Chmielewski 1997), ale wcześniej, w roku 1982 na tej powierzchni odnotowano najwyższe w regionie zagęszczenie lęgowej populacji kraski, wynoszące 11,1 p/100 km² (Dombrowski *et al.*1998). Na powierzchniach w krajobrazie rolniczym wykazano niższe zagęszczenia. Na powierzchni 150 km² pod Siedlcami w roku 1978 stwierdzono zagęszczenie 3 p/100 km² (H. Kot, A. Dombrowski, M. Szymkiewicz). Zbliżone były zagęszczenia w dolinach rzek: 354 p/100 km² w roku 1983 w dolinie Wisły pod

Maciejowicami na powierzchni próbnej 115 km² oraz 2 p/100 km² w dolinie Bugu – 100 km² pod Gródkiem (Dombrowski i in. 1998).

Noclegowiska. 12 VII 1987 obserwowano wieczorem 8 ad. na zrębie na skraju Puszczy Białej, w pobliżu Kaczkowa Starego (A. Dombrowski).

Wędrówki. Wędrówka wiosenna, jak i jesienna są słabo zaznaczone. Przyłot pierwszych ptaków na Nizinę Mazowiecką następował w ostatniej dekadzie kwietnia, a najwcześniejszej obserwacji dokonano w Puszczy Pilickiej 22 IV 1969 (Sosnowski i Chmielewski 1996). Średnia data przylotu z 9 lat (1990-98) dla Równiny Kurpiowskiej to 3 maj (A. Górski). Najwcześniejsze stwierdzenie w Puszczy Białej było odnotowane 4 V 1988 (Dmoch i Dombrowski 1998), a w Puszczy Kozienickiej 3 V 1982 (S. Wąsik). Przyłot ostatnich ptaków obserwowano 26 V 1992 w Siwikach (gm. Zbójna, woj. podlaskie) i tego samego dnia w Zalasie (gm. Łyse, woj. mazowieckie - A. Górski) oraz 25 V 1984 w Puszczy Pilickiej (Sosnowski i Chmielewski 1996). Wyjątkowe są obserwacje wysokiego przelotu krasek, np. 20 V 1988 w Puszczy Białej widziano 6 ptaków przelatujących wysoko w kierunku N-E (W. Walankiewicz, P. Jabłoński) a 12 V 1995 nad Modlinem obserwowano wysoki przelot jednego osobnika w kierunku NE (M. Maniakowski). Przelotne ptaki pojawiały się w różnych miejscach regionu, np. 20 V 2005 pod Markami (R. Kraska).

Fot. Kraska *Coracias garrulus* na Równinie Kurpiowskiej (fit. M. Murawski)

Początek odlotu jest trudny do odróżnienia od koczowań polędgowych, zwłaszcza na obszarach gniazdowania. Największe stado (14 os. - 12 ad. i 2 juv.) odnotowano 23 VII 1990 k. Kierzkowca (gm. Turośl, woj. podlaskie - A. Górski), ponadto 13 ad. – 5 VIII 1997 w Puszczy Kozienickiej i tamże 13 os.(12 ad. i 1 juv.) 10 VIII 1994 (Rębiś 1998). Również w okresie letnim odnotowano stado 9 ptaków (8 ad. i 1 juv.) 26 VII 1990 k. Stanisławowa (gm. Zbójna, woj. podlaskie, A. Górski). Nieliczne są obserwacje krasek w czasie długodystansowej wędrówki jesiennej, np. nad Wisłą 2 ad. 5 VIII 1984 k. Kobylnicy (gm. Maciejowice, woj. mazowieckie - A. Dombrowski) i 1 ad. na wiślanej wyspie 3 IX 1975 także k. Kobylnicy (T. Wesołowski) oraz tego samego dnia 1 ad. k. Stoczka Łukowskiego (T. Wesołowski). Przypuszczalnie pierwsze ptaki odlatują już na początku drugiej dekady sierpnia. Odlot kończył się w trzeciej dekadzie września. Jeszcze 1 X 1996 odnotowano 4 os., a ostatniego ptaka (młodocianego) obserwowano (w pobliżu stanowiska lęgowego na skraju Puszczy Kozienickiej 6 X 1996 (Rębiś 1998).

Andrzej Górski, Andrzej Dombrowski, śp. Jerzy Sosnowski

Streszczenie. Skrajnie nieliczny gatunek lęgowy i przelotny. W roku 2005 wykazano 35-39 par (w latach 1985-88 występowało 164-200 par). Kraska preferowała tereny otwarte o urozmaiconej strukturze: mozaika pastwisk, łąk, na granicy z gruntami ornymi, w pobliżu niewielkich fragmentów lasów lub kęp zadrzewień. Największa populacja (33-37par) zasiedlała Równinę Kurpiowską. Na krajobrazowych powierzchniach próbnych wykazywano od 2 do 11 par/100km² w latach 80. XX w. Środkowa data przylotu z 9 lat (1990-98) dla Równiny Kurpiowskiej to 3 maj. Najwcześniejszy pojaw odnotowano 22 IV 1969 a najpóźniejszy 6 X 1996. Największe stado (14 os.) stwierdzono 27 VII 1990.

Fot. Kraska *Coracias garrulus* na Równinie Kurpiowskiej (fot. M. Murawski)

Literatura

- Andrzejewski R., Pielowski Z., Wasilewski A. 1957. Osobliwości fauny Puszczy Kampinoskiej. *Chrońmy Przyr. Ojcz.* 13, 4: 23-29.
- Cieślak M., Piasecki K. 1981. Awifauna Puszczy Kozienickiej i jej okolic. *Biuletyn Kwartalny RTN* 18: 9-20.
- Cygan J.P., Kowalski M., Olech B., Sierakowski K., Wasilewski A. 2003. Awifauna lęgowa. W: Andrzejewski R. (ed.) *Przyroda Kampinoskiego Parku Narodowego*, tom 1.
- Dmoch A., Dombrowski A. 1998. Kraska (*Coracias garrulus*) w Puszczy Białej. *Kulon* 3: 55-66.
- Dmoch A., Cieśluk P., Godlewski M., Kozik R., Wszyński R. 2003. Awifauna wschodniej części Puszczy Białej. *Kulon* 8: 15-45.
- Dmoch A., Chodkiewicz T., Wardecki Ł. 2019. Monitoring Kraski. W: L Chodkiewicz T., Wardecki Ł. *Monitoring ptaków pospolitych, terenów podmokłych i leśnych z uwzględnieniem obszarów specjalnej ochrony ptaków Natura 2000, lata 2018-2021. Sprawozdanie z prac terenowych i opracowanie wyników uzyskanych w sezonie lęgowym w 2019 roku.* GIOŚ, Warszawa.

Dombrowski A., Górski A., Sosnowski J., Chmielewski S. 1998. Kraska (*Coracias garrulus*) na Nizinie Mazowieckiej. Kulon 3: 3-16.

Górski A., Dombrowski A., Kot H. 1995. Program aktywnej ochrony kraski. MTOF. Siedlce.

Górski A. 2005. Monitoring kraski na terenie województwa mazowieckiego w roku 2005. Kraska 12: 23-24.

Janiszewski T. 2001. O zmianach w występowaniu niektórych gatunków ptaków w środkowej Polsce. Biuletyn Faunistyczny Polski środkowej, Łódź.

Keller V., Herrando S., Vorisek P., *et al.* (ed.). 2020. European Breeding Bird Atlas 2. Distribution, Abundance and Change. European Bird Census Council & Lynx Edicions, Barcelona.

Rębiś M. 1998. Kraska (*Coracias garrulus*) w Puszczy Kozienickiej. Kulon 3: 66-73.

Rzępała M., Górski A. 2006. Ochrona kraski na Mazowszu. Kraska, 13: 29-31.

Sosnowski J., Chmielewski S. 1996. Breeding biology of the Roller *Coracias garrulus* in Puszcza Pilicka Forest (Central Poland). Acta Orn. 31:119-131.

Sosnowski J., Chmielewski S. 1997. Spadek liczebności kraski *Coracias garrulus* w zachodniej części Mazowsza i na Kielecczyźnie. Przegl. Przyr. 8: 163-172.

Taczanowski W. 1882. Ptaki krajowe, tom I. Warszawa.